

Dwaas, kritisch en zelfbewust

Welke skills kunnen de gemeent van vandaag stimuleren?
(bij het afscheid van ds. Evert van den Ham)

Vooraf: Eldoret Kenia

Twintig jaar geleden stuurde ik een mailtje naar de GZB. Ik was ongeveer klaar met mijn studie, had mijn vicariaat gedaan, maar voelde ook nog een drempel naar het predikantschap. De zending trok, de wereldkerk en ook: een tijdje weg uit het klimaat van secularisatie dat mij erg op de huid zat. Ds Van den Ham reageerde: kom maar naar Eldoret, en geef maar een zomer Oude Testament hier. We werden gastvrij ontvangen door Evert en Janny, en we konden meekijken hoe zij het deden. Ik zag Evert op een integere en degelijke manier een soort Bijbels ABC onderwijzen: grondwoorden, grondverhalen, dialogisch, oog voor de context. In het weekend gingen we met Anton Verstoep op stap naar Pokot en Turkana. Het gaf ons een beslissende duw om ons beschikbaar te stellen voor de zending, als theoloog en als echtpaar. Ik kwam op Java, we woonden in een kampung, in een Moslimgemeenschap, we maakten vrienden, ik werd volwassener als theoloog, ik heb eigenlijk niet anders gedaan als wat ik ds Van der Ham zag doen: in een kerk die zich staande moet houden als minderheid, als *bedreigde* minderheid, het Bijbels ABC spellen. Voor die gastvrijheid en die leerervaring ben ik jou en jullie blijvend dankbaar.

Ik besepte daar ook, dat ik Europeaan ben, en van Europa houd. De zendingservaring heeft me sterker gemaakt, dat de kerk veel wijdsder is dan onze context, zeker, maar het heeft me tegelijkertijd bewust gemaakt dat wij kerk zijn in *deze* context en dat *hier* onze roeping ligt. Mooi thema dus om daar opnieuw over na te denken. Ik wil in deze bijdrage een schets geven van wat misschien behulpzaam kan zijn in gemeente van Christus-zijn hier. ik heb er drie woorden boven gezet: dwaas, kritisch en zelfbewust. Op de achtergrond: ik ben bezig, als het gaat om prediking, om te kijken of, wat men in het onderwijs, '21e eeuwse skills noemt', kunt toepassen op de gemeente: welke 'skills' zouden we in de gemeente kunnen stimuleren om als *mensen van vandaag* het Evangelie van Jezus Christus te verkondigen en te belichamen?

Allereerst: dwaas

Ik wil eerst twee ervaringen noemen die mij deze weken bezighouden en inspireren. Het eerste is de interviews die ik gezien en gelezen heb van collega Wessel ten Boom. Wessel is predikant, een goede theoloog, temperamentvol mens, begin zestig denk ik, en hij is ook ziek. Naar de mens gesproken is er geen uitzicht op lichamelijk herstel. Daar is hij open over, daarom kan ik erover vertellen. Als hij daarover spreekt hoor ik een mens die beslissend is geraakt door Jezus Christus. Hij heeft dat ook in een bepaald moment zo ervaren, in de Lourenskerk in Rotterdam, in 1977. Zomaar tijdens een dienst, tijdens een preek: 'Wessel, ik heb je nodig'. Als in: 'doe mee, ik schakel je in'. In zijn levensreis, met allerlei wendingen, waaronder een scheiding die hem ontwrichtte, werd dat een existentieel punt waarachter hij nooit is teruggegaan. 'Ik hoor bij Hem'. En nu hij ziek is, functioneert dat ook. 'Ik lig er niet wakker van, ik hoor bij Hem'. In een ander interview: 'In de 20e eeuw is Job naar voren gekomen als protestfiguur. En dat is herkenbaar: je kunt je ongenoegen, je pijn en je gebalde vuist bijna sublimeren in diep protest tot God. *Job is everywhere*. Maar, je kunt ook, (ook als je geslagen wordt door ellende, door ziekte, of door het instorten van een wereld), je kunt dat ook proberen om in het kader van Gods goedheid te trekken. Als je blijft protesteren kun je ook cynisch worden. Maar je kunt ook zeggen: 'Laat je niet kisten door wat je ziet en ervaart, houd vast aan wat jou is toegesproken. Dat is de rijkdom van mijn leven geworden'.

Geen ontkenning van het moeilijk of het gebrokene, en toch de dingen in het kader van Gods goedheid blijven zien. En daardoor zie je in hem een soort onbezorgdheid, een bijna dwaze lichtvoetigheid, die misschien amper begrijpelijk is voor mensen in onze tijd, en toch ook intrigeert en aanstekelijk is. Dat zet mij op het spoor om na te denken over de kerk en haar toekomst.

Karl Rahner heeft een aantal decennia geleden gezegd dat de gelovige van de toekomst volgens hem een *mysticus* zal zijn, en daar bedoelde hij mee: een mens die aangeraakt is in het gevoelsleven en in het denken, in het bewustzijn, door God, en die vanuit die mystieke momenten een soort vrijheid verwerft. Zoals Justin Welby dat ook vaak vertelt: toen ik tot geloof kwam werd ik me bewust van een presentie die

er eerder niet was. Dat gun ik de christelijke gemeente van vandaag, persoonlijk en als gemeenschap. Persoonlijk weet hebben van de levende God, contactmomenten hebben, persoonlijk en samen, en als gemeenschap van daaruit en daaromheen leven. Wij kunnen als kerk heel snel in een protesthouding komen, tegen de tijd, tegen de afkalving, tegen de secularisatie, maar kunnen we al onze ervaringen ook blijven zien in het kader van de goedheid van God. Als God het wil dat wij wat onbetekender worden in onze samenleving, dan heeft Hij daar een goede reden voor, en van die goedheid blijven wij getuigen ook al zijn we vaak gebroken, en zoeken wij hoe wij daarin Zijn gemeente kunnen zijn. Dat hoeft ons humeur als kerk niet te deren. Als Jezus het heeft over de vreugde, dan zegt Hij 'Mijn vreugde' zal in u zijn.

Het tweede wat me bezighoudt is de ervaring van Israel. Ik ben Numeri aan het lezen, het Boek van in-de-woestijn, en juist in dat boek lees je van de weerstand die Israel ontwikkelt tot God. Het geklaag, het provoceren van God, het ongeloof, het duel bijna, de worsteling, moeilijke tijd. En je zou zeggen: dat zijn geen beste verhalen voor het volk van God. Maar Israel is uniek in de wereldgeschiedenis dat ze in haar heilige boek het falen ruiterlijk erkend. Het fascinerende is: dat falen heeft hen dieper doen beseffen dat ze leeft van de trouw van God en van Zijn goedheid. Zelfs in de geschiedenispsalmen kan couplet na couplet gezongen worden van Israels zwakte. Maar het staat in het kader van de doksologie, daarin is het opgenomen.

Zo zie ik de kerk en de gemeente. Zij is een gemeenschap van goddelozen, die beslissend zijn aangeraakt, onderbroken in hun onverschilligheid, gemopper en gedoe, door deze God. En als je bij die essentie blijft kan er een enorme ruimte in het gemeenteleven komen, en een enorme openheid naar deze wereld vol met mensen die niet anders zijn dan ik. Dat geeft iets ruims: 'Wij zijn mensen die door allerlei ondergrenzen heen zijn gezakt, wij leven werkelijk van Gods genade. Dus als jij ook een paar fikse deuken hebt in je leven, in je ego, als jij antidepressiva nodig hebt om staande te blijven of je verslaving er maar niet onder krijgt, hier is een plek van ruimte, van genade'. Hier leven wij van de doop, van een goed en beslissend woord over ons leven vaak voordat wij konden spreken. 'God weet welk vlees Hij in de kuip heeft, toen Hij met jou begon' (Arjan Mensink). Kijk als je het zo ziet, geloof ik in de toekomst van de kerk. Dan wil ik er in ieder geval heel graag bij horen. Prachtig, die Vlaamse psychiaters die pleiten voor een veel eerlijker omgang met verdriet, mislukking en pijn, dat wat wij in onze cultuur collectief taboeïseren. De kerk als een plek waar de helende atmosfeer is van het pretentieloze van de mens en het meeslepende van Gods goedheid.

Ik ben niet meer zo van 'een stip op de horizon', ik hoop steeds dat een gemeente groeit in dit bewustzijn.

En dus ook: kritisch

Belangrijke 'skills' die jonge mensen klaar moet maken voor de 21e eeuw zijn, qua *learning skills*, kritisch kunnen denken, creatief kunnen denken, samen kunnen werken en kunnen communiceren.

Als ik dat toepas op de gemeente: kritisch kunnen denken veronderstelt dat je een sterke basis hebt. Dat je je eigen traditie kent en liefhebt, en daaruit leeft. En van daaruit kijk je om je heen, en kun je dus inschatten hoe iets zich verhoudt tot wat jij gelooft en vindt. Een boom met diepe wortels kan ver meebuigen zonder die verworteling te verliezen. Zonder besef van eigen traditie en geloof kun je amper kritisch zijn. Als je wel weet wat je gelooft, juist dan kun je creatief worden, en ook het experiment aangaan, kun je samenwerken en communiceren. Je hoopt dat de kerk van de komende decennia iets hervindt van de liefde voor haar traditie (en dus ook van een catechetische traditie). Ik zie zoveel capabele dertigers en veertigers in de kerk, en ik hoop zo dat iemand ze weer eens meeneemt om Augustinus te lezen en Luther, en Kohlbrugge, en Thomas Halik, en dat die generatie vandaaruit voluit modern kan zijn, en samenwerkend en creatief. Dat dus de pioniers en gemeenteleden in het bedrijfsleven, bij de overheid, in de jeugdzorg opnieuw begrijpen wat het goud is in die traditie, en vandaaruit herkennen wat nu opnieuw ontsloten kan worden. Ik vind het zo'n slecht teken als we in de kerk geen puf meer hebben om Paulus te proberen te begrijpen, als het vooral praktisch, kort en inspirerend moet zijn.

Twee kritische toepassingen:

De levende, grote traditie, stelt overigens ook vragen aan onze vormgeving van de traditie, kritisch naar onszelf toe. Veel van wat wij 'traditie' noemen is soms een matig aftreksel van wat de traditie bedoelde, denk ik. Je hoopt soms in onze gemeenten op een nieuw contact met die enorme explosieve kracht die er

in de Vroege Reformatie vrijkwam. Een heleboel traditionalisme zou door de mangel gehaald worden door de Reformatoren, denk ik.

Modern gezegd: Simon Sinek heeft de interessante hypothese uitgewerkt dat je in een organisatie moet denken vanuit het 'waarom' van de dingen, en dan naar het 'hoe je daarom dingen doet', en dan naar het 'wat' we daarom doen. Was de Reformatie niet een radicaal opschudden van de kerk juist vanuit die essentie-vragen: waar draait het om in de kerk, in de gemeente, in ons leven? Als je onderdeel bent van deze Reformatorische traditie dan zit het als het ware in je DNA om, bij tijden, opnieuw het gemeentelven te doordenken vanuit het 'waarom'. 'Waarom' komen wij bij elkaar op zondag? 'Waarom' is er prediking en zijn er sacramenten? En als onze vormen en onze taal amper meer middel zijn om dat 'waarom' helder, vandaag te ervaren en te communiceren, misschien moeten we dan hartstochtelijker dat 'waarom' weer hervinden, en van daaruit doordenken 'hoe' wij dingen doen en 'wat' we doen.

Dat is zowel een catechetische functie: je traditie goed kennen en liefhebben, en het is een hermeneutische oefening: wat betekent dat vandaag in Zoetermeer?

Het andere kritische is naar de overdreven dwang om relevant te moeten zijn. Daarom begon ik met de dwaasheid. Als je je uitlevert aan de eis dat iedereen *stante pede* zomaar begrijpt wat je bedoelt laat staan ermee instemt, dan gaan er vroeg of laat heel wat dingen in de uitverkoop. Van Bonhoeffer heb ik geleerd dat de profeten soms de ervaring hebben dat ze 'ins Leere reden', dat het voelt alsof niemand ze begrijpt, alsof de woorden niet resoneren. Je kunt dan zeggen: we moeten ons aanpassen, en dat kan inderdaad het geval zijn. Het kan zijn dat je de traditie zo verkalkt hebt, zo verstopt in taal, vormen en concepten, dat ze voor buitenstaanders niet meer begrijpelijk is. Maar tegelijkertijd ligt het soms anders. Heel vaak hebben wij over thema's die ertoe doen ookal vinden ze niet gelijk instemming.

Krijgsmacht-collega Piet van Duijvenbode gebruikte het voorbeeld van spreken over kwaad, schuld, boetedoening en biecht. Die woorden kunnen stuk voor stuk overkomen als gedateerde thema's, en het kan zijn dat je er op een gedateerde manier over spreekt. Maar, zegt hij, kijk eens naar militairen die bijvoorbeeld in Srbenica gediend hebben, luister eens naar hoe onder de radar in hun leven gevoelens van wroeging een rol spelen, hoe zij behoefte hebben te spreken over een *moral injury*, behoefte soms aan een biecht, aan initiatieven van verzoening, bijna ook een soort boetedoening. Als je als kerk die begrippen overboord hebt gegooid, heb je dan niets meer te zeggen. Of luister eens goed naar mensen (gezinnen en families) die verward zijn geraakt in heftige scheidingen, of kijk naar hun leven, hoe onder de oppervlakte de thematieken van kwaad en onrecht, van biecht en schuld een diepe, vaak verborgen, rol spelen. Of als je een voorbeeld uit de literatuur wilt: lees Oek de Jong, *Zwarte schuur*, een roman over een schuldige dood, over hoe dat een levenlang doorreist, over vergevingsloosheid en wraak, over wroeging. De kerk is niet simpelweg trendwatcher, ze heeft ook een eigen agenda over levensthema's, waar ze in zekere zin expert in is, en die ze zich niet zomaar af laat nemen.

Tot slot: zelfbewust

Als je hierover doordenkt, zou de kerk ook niet iets van een trendsetter kunnen zijn. Ik denk aan het boek van pfarrer Christian Führer: *Wir sind dabei gewesen. Die Revolution die aus der Kirche kam* (Christian Führer: *Geloof laat een Muur vallen. Memoires van een Wende-dominee*). In plaats van een vaak schuchtere en 'sorry-dat-we-bestaan-houding', kan er niet ook een soort zelfbewustzijn uit ons midden voortkomen. In de '21st century skills' worden ook capaciteiten genoemd als initiatief durven nemen, sociale intelligentie en leiderschap. Als wij nu echt geloven en beleefd hebben dat het Evangelie een vorm van bestaan, dat het beste is wat ons is overkomen, waarom zouden we niet meer initiatief nemen. Vijf gemeenteleden die gewoon een baan hebben ergens, ze nemen alle vijf een niet gelovige vriend mee, een pot koffie of een glas wijn, en het boek Markus lezen, en de vragen delen, en de schoonheid van de verhalen, en mensen in de buurt van Jezus brengen.

Zelfbewust: waarom ontwikkelen we niet een soort trainingsprogramma's voor jonge mensen. Niet: 'proberen ze erbij te houden', nee: hoe kunnen we jou vormen zodat je van betekenis wordt, in je omgeving, in de gemeente, met jouw gaven. Misschien ook meer investeren in het contact tussen de generaties? Een andere belangrijke 'skill' voor de 21^e eeuw is goed kunnen omgaan met informatie, techniek en media (literacy skills). Ik heb het idee dat dat vooralsnog een zaak is die de gezinnen zelf moeten zien uit te vinden. Maar juist op deze terreinen gebeurt zoveel beïnvloeding. Dat zijn de terreinen

die diep in ons leven ingrijpen: informatievoorziening, techniek en media. Er zijn mensen die zeggen: wij leven niet in een seculiere tijd, een tijd waarin de grote verhalen voorbij zijn; wij leven in een tijd barstensvol verhalen, barstensvol mythologie en misschien wel goden of machten of invloedssferen, en juist via techniek, informatie en media wordt het verlangen en het verbeeldingsvermogen van mensne gevormd en misvormd. Secularisatie, zei Herman Paul gisteren, heeft ermee te maken dat de consument in ons zo sterk wordt dat die ons christenzijn vervormt en wegduwt. Zouden we daar niet veel zelfbewuster als christelijke gemeente elkaars krachten moeten mobiliseren?

Zelfbewustzijn is eigenlijk niet het goede woord. Het is misschien meer: Geestbewust. Jezus zegt: Als Ik door de vinger van God de demonen uitdrijf, dan is het Koninkrijk Gods bij u gekomen (Lukas 11.20). Daar zit trinitarische kracht in: Het koninkrijk van God, Christus die spreekt, de vinger Gods: waarmee de Geest wordt bedoeld. We kunnen in de gemeente niet zonder de kracht van de Geest, de charismata, maar ook: de exorcistische kracht van de Geest, die bevrijdt en ruimte maakt, die machten ontbindt en verdrijft. Wij weten niet wat voor tijden ons te wachten staan. Het zou niet verbazen als de apocalyptische inuitie van velen ergens op gestoeld is. Wij leven in volatiele tijden: explosief, onvoorspel, onleesbaar bijna. Juist daarin zal het gaan om ruimte voor de Geest, die tot de gemeente spreekt, die ook een bewarende en een wervende kracht heeft. In het verlengde daarvan geloof ik ook erg in de kracht van muziek, liturgie en schoonheid, als toegangswegen tot ons turbulente innerlijke leven (zie *Generation Lobpreis*)

Luther: Sein Geist ist zweier Zeiten Schlachtbegiet, mich wunderst nicht dass er Dämonen sieht
(Conrad Ferdinand Meyer)

Stelling: de gelovige van morgen is een mysticus

Stelling: des te meer je verworteld ben in je traditie, des te ontspannener je gemeente van Christus bent

Stelling: des te meer je verworteld bent in je traditie, des te innovatiever je kunt zijn

Stelling: de gemeente van morgen is zelfbewuster

21st century skills:

Het gaat om drie terreinen: leren, geletterdheid en leven (*learning skills, literacy skills en life skills*). Wat is belangrijk in deze eeuw als *leerhouding*: kritisch denken, creatief denken, samenwerken en communiceren. En bij 'geletterdheid' gaat het om weerbaarheid/onderscheidingsvermogen ten aanzien van technologie, media en informatievoorziening. En de *life skills* zijn: flexibiliteit, initiatief kunnen nemen, sociale intelligentie en leiderschap.

